

Cédulák II.

- egy idős családapa mesél a rádióban családjáról. Nagypját, a háború előtti pezsgőgyárost 1949-ben, a Rajk-per évében kitelepítették volna, de családjuk az utolsó pillanatban elmene-kült a fővárosból vidékre. Mindezt a szülőha-zájukban tették, majd szintúgy természetesen utánuk nyúltak és onnan deportálták őket egy hortobágyi lágerba. 1953-ban kiszabadultak, de csak 1956 után térhettek vissza Pestre, szük-séglakásba. Egykori házuk ma is áll még, azok leszármazottai laknak ott, azóta jogos tulajdo-nukban, mert nekik még akkor kiutalták az in-gatlant. Mint a kitelepítettek közül a családban egyedüli túlélő, a mai nagypapa többször elsétál a házhoz fiával bizonyítást tenni: valóban itt laktunk egykor. Vajon megbocsátják-e a betele-pültek valaha is a kitelepítetteknek, hogy ők már mindig vesztesként látják a 20. századi magyar történelmet? S vajon képesek lesznek-e a vesz-tesek egykor tudomásul venni: számukra így alakult a Történelem, s talán jobb is lenne végre feledni érzelmeiket. Mindeközben még az is le-hetséges, hogy elűzöttek és egykori legyőzőik, mára egyazon politikai oldalt támogatják voksuk-kal... Kelet-európai csendélet néhány halottal, és mára megkövesedett hajdani ítéletekkel.

- demokratánk lenni... bizonyára sokan tud-nák folytatni Bibó István szavait: demokratának lenni mindenekelőtt annyit tesz, mint nem félni, kimondani, megvallani nézeteinket. Nagyszerű eszme, és igaz. Legfőljebb annyit kellene hozzá-tenni (lehet magunkban is!): ehhez olyan viszo-nyok szükségesek, melyek között gyakorolha-tod elvhűséged, megmutathatod civil kurázsidd. Olyan világ kell számodra, ahol bizvást ellen-szegülhetsz a hivatalos hatalomnak, de eszméid védelmében ellentmondhatsz bárki hatalmának, mert nem kell tartanod megtorlásától. Ha nem tetszik nekik, amit mondasz, vagy amit nézeteid szerint tenned kell, hát odébb állsz, nem jegyzik

föl kartotékodba nézeteid. Nem bántanak átté-telesen sem, tudomásul veszik, nincs bélyegük, amit viselned kellene. Eszméidért, választáso-dért nem ítélnék meg, mert munkavállalóként teljesíted, amiben egyeztetek. Lehetsz meleg, lehetsz vallástalan, kisebbségi, tudják, tudod: nem ettől vagy alkalmatlan, ha az vagy. Lehetsz magyar, cigány vagy éppen nagypád még be-vándorlóként érkezett ide, de most rólad van szó, téged ítélnék meg. Nem verik a gyereked az utcán derék szomszédaid, csak azért, mert nem tartozik a többségi nemzethez, nem löknek útfélre téged sem, mert ilyen vagy olyan lennél, királypárti, Nyugat-barát... Minek sorolni tovább, demokratának lenni erre alkalmas közegben ér-demes, különben mártírrá lehet a lelkiismereti szabadságát vállaló demokrata. Bibó megúsza alig hat év börtönnel és némi veréssel, szabadu-lásakor bántalmazó foglára hangsúlyozta nevelő szándékát. Modern világunkban rafinált jóléttel, a média mákonyával és más kábszerekkel keze-lik a vállalkozó kedvű, szívük szerinti demokra-tákat, kivált a gazdag Nyugaton. A szegény or-szágokban börtön és üldözés, gyakran halál jár a lázadóknak. S bizonyára mondani is fölösle-ges, de gyermeki álmom volt, amit a rendszervál-táskor sokan reméltek: az új törvényekkel eljön egy jobb kor. Megtanultuk: a felnőtt ember nem múlt nélkül való: ami volt évtizedekig, azt viszi tovább, majd példájával örökíti át, nemzedéke-ken. Demokratának lenni az új rend törvényei szerint holnap reggeltől – gyerekes elhatározás, bár megható szándék. Rendszerváltásunk ide-jén sokan őszintén hitték: körülményeik gátol-ták demokratikus énjük kifejezését. A legtöbben gyarapodást reméltek a testvéri jelszavak mö-gött, elsősorban és megérdemelten – végre ön-maguknak. Manapság, ha még visszanezünk is tegnapi mivoltunkra, nem fáradunk tanulságok-kal. Belátható, nem lehet megspórolni a tanuló-

pénzt, csak gyötrelmes lassan formálódik kívül s belül az új világ, még ha egyhamar nem lesz is esélyünk újra magunk útjáról, magunknak dönteni. Ezért olyan küzdelmesen nehéz tévutak, hamis próféták ellenére újraépíteni a magunk közösségét, félve mondom, nemzetét.

- mint a félig-egészen diktatúrákban mindig is titoktartás jellemezte felsőbb közügyeink intézését. Velünk történtek az események, de nélkülnk. Mi csak afféle résztvevői voltunk tulajdon történelmünknek 1945 után is, afféle külsős közreműködők, szóval az Isten adta nép. Szándékainkat sem megnevezni, sem meghányi-vetni „a dolgozó nép okos gyülekezetében” nem tudtuk. A nemzet, mint közösség, lelkiileg formátlanul létezett. Csak magad, te egyedül, inkább mind ellen, semmint együtt, netán összefogva. Nemzeti sorskérdéseinkről csak úgy hallgatás, de inkább kushadás, mint eszmecsere. Értelmiség és népe között párbeszéd helyett, az eszme fénye által nem átjárt szakadék. Hazánkban 1945 után az első valós társadalmi párbeszéd 1956 nyarán folyt, ami azután forradalomba torkollott, jóllehet mára mindent belepett a feledés. Később a '80-as években indultak óvatos társadalmi viták jól megválasztott témákról, a kicsi vagy kocsis dilemmáról, a gazdagodásról kesu-dió ürügyén, de a lapok mindig körültekintően szerkesztett változatban közölték a véleményeket. Kieresztették a gózt. Érdemi kérdéseket nem lehetett megbeszélni, hisz itt voltak az ideiglenesen hazánkban tartózkodó „öröklakást vásárló” szovjet csapatok, s legfőként az Állampárt félelme: vajon mit akarnak ezek?! Hova vezet, mi lehet még ebből? Így azután maradt mindenki a maga bandájában, odafönt azok, idelent ezek. Nem vegyültünk, mint századok óta sem. A rendszerváltáskor is attól féltek legjobban a fentiek és óvtak külföldi jóakaróink: nehogy vérszemet kapjanak ezek, mert még bajt csinálnak... Így történt, hogy ami lett, főként adódott. Csoóri Sándor szavával, sokasodtak „a félig bevallott életek”...

- nekem ebben is segített a nagyapám, mondja Teleki Pálnak, az egykori magyar miniszterelnöknek az unokája a sok évtizede halott elődjéről. Hűségéért milyen boldog lehet odaát a nagypapa, aki miatt megkülönböztetett figyelmet kap, bár újabban érthetetlen támadásokat is visel az unoka. De az a néhai öregember, legen-

dás földrajztudós, államférfi, mindvégig elkíserte őt életútján, állítja külhonból hazajött, közénk állt utóda, nem titkolt bizalommal őse védőszelleme iránt.

- Maya Pliszeckaja balettművész, akiről sokan tudatlanok csak annyit hallottunk évtizedekig, balerina, a hatalmas Szű unalomig istenített táncosnője, a számomra soha nem élvezhető klasszikus balett világhírű művelője. És a klasszikus balett 1925-ben született fejedelmi nagyszonya a minap szinte pajkos mosollyal elmondta: az átkos Brezsnyev-érában a vad cigánylány, Carmen tragikus története nemkívánatos opera volt, ennek balett változata pedig végképpen kellemetlen lett volna! Hazai bemutatása szovjetellenes gesztus, így Carment évtizedekig mellőzték... nem bírták elviselni a vándorcigányok féktelen szabadság szeretétét! Nézem az újságcikket a méltóságot sugárzó hölgyről, és nem fogom föl, amit mond, pedig épp elég baromság közepette nőttünk fel, vénültem meg – de mégis! A Carmen mint szamizdat. Ismét **a túlélés iróniája vidít**, hogy a művésznő és mi, tudatlan balett-műveletlenek is túléljük a korszakot. Utóbb bevillan, de hiszen Gorkij írta Makar Csudra feledhetetlen történetét! A zabolátlan szerelem lebilincselő erejét mutatta fel, amit nem viselt el a féktelen szabadság. Gyönyörű történet, és éppen a szovjet irodalom első korszakának fejedelme követte el. Hiába, hol zsarnokság van, ott zsarnokság van. Maya Pliszeckaja mégis mosolyogva emlékezik.

- Kasszandra története évtizedekig gyermekségnek tűnt. Egy figyelmeztető jövendőmondó, akire nem hallgatnak. Köznapi eset. De ha meggondolod, manapság is nyomasztón igaz helyzetleírás. A mai jövőkutatók, tán' ők a jövendőölők, tudják ezerrel mi lesz, s ha tehetik, valamiként el is mondják. A világ hatalmasai nem érzik egyetemes felelősségüket embertársaikért, élőhelyünk, a Föld iránt végképpen nem, állítják kortársaink, a Kasszandrák. Ám képtelenek belátni a változtatás mind nyomasztóbb szükségét. Az egyes ember esendő és jószerével csak önmagára gondol, legföljebb még szorosan vett hozzátartozóira. Kortársaink végtelen önzése nem változik akkor sem, ha milliárdos „csomókban élnek”. Nem tudni, önzőbb-e a városlakó, mint más, de ezzel együtt is, a mai ember ké-

pes ártatlannak és jónak mutatkozni, önzetlenül adakozni, másokat szeretni, segíteni. Ám a Jövő félelméért nem önmegtartóztató a Jelenben. Igaz, problémái a hagyományos módon nem is oldhatók meg. Brazília például írja az Amazonas esőerdőit, de különben milliók halnának éhen, mert az így szerzett termőföldön élelmszert kell termelni! S bár az erdőirtás miatt behorpad a Föld tüdeje, romlik a levegő minősége, állatok, növények milliói tűnnek el véglegesen, de a ma születő emberek még kaphatnak enni. És a hangzatos vagy süket szövegeken túl mi mást lehet tenni a helyzet feloldására... Mi lesz jövőre, meg azután? Majd oldják meg az akkoriak! Ha minden kínai családban lesz mosógép meg frizsider - fölborulnak a világ energiarendszerei. A kontinenseken élő milliárdok további létszámnövekedésével szemben nincs ellen-szer. A Föld rejtekező önvédelmi képességeiről még csak sejtéseink vannak, pedig jó lenne elkerülni visszacsapásait, mert erői végtelenek... A rémisztő jövődölések elhangzottak, a világ óriásai hallgatnak.

- nagyon tisztetem azt, aki odafönt van, a Nap fölött, szóval az Istent... egy argentin férfi mondta ezt a kamerába, aki egyébként futball-edző, de szerelmes Dél-Amerika legdélibb világ-részébe, Patagóniába. A számunkra ismeretlen, rideg vidéken időről időre egy rémisztő külsejű motorkerékpáron, utánfutóval robog kilométerek százain, ezrein át, nem tud betelni e világvégi, megfoghatatlan hangulatú táj, már-már földön-túli látomásával. Mint mondja, itt közelebb érzi magát Istenhez... a kamera mutatja a patagóniai vidéket, amihez képest a mi kis hazai pusztaságaink, szerelmes folyóink, a Balaton mind olyan kicsi és barátságos, mintha csak kertünkben lenne, még maradék hegyeink is. Ezért is lehetnének mi, e szép haza lakói barátságosabbak, akár mosolygósak is. Igaz, ide folyton bevonult valaki örök barát, megszálló-felszabadító, vagy világhódításra indult tatár, török, később osztrákok, németek jöttek, legutóbb éppen szovjetek, de mégis... mosolyoghatnánk többet is. Mert túléltük őket és még mindig élnek magyarok szent folyóink között, az iskolákban magyarul tanítják éppen aktuális történelmünket, anyanyelvünkön misézik a pap, és ha olykor gyűlölködve pörölünk is, de magyarul tesszük. A Szent Korona tette e

csodát, mert Mária országa lennénk, Uram, még lennének terveid maradék népünkkel... kérünk Téged, ne feledkezzél meg szegény magyarokról.

- pakolás közben került kezembe az érettségi idején megjelent gimnáziumi évkönyvünk. Nem éreztem igazi megrendülést, nem dobogott jobban a szívem, különösebb kíváncsiság nélkül lapoztam a vékonyka füzetet. A belső oldal alján látom néhai igazgatóm ajánlásával meglepő aláírását: Jóska. Élete utolsó éveiben ugyan szívből megkedveltem Jóska bácsit, de soha nem szólítottam így, ha akartam volna, sem áll rá a szám. Emiatt persze nem írnék, ám a gimnáziumi évkönyv tartalmaz némi irományokat is. Igazgató úr évzáró beszédét, egy akkoriban nagyon ismert tanerő matematikai tárgyú dolgozatát, továbbá egy másik írást: Nevelési célok megvalósulása a gimnázium orosz irodalmi óráin címmel. Végtére is mi másról célirányos publikálni egy magyar gimnáziumi évkönyvben Szegeden, mint a dicső szovjet nyelv tanításának újabb sikereiről. Emlékezetem egyetlen orosz nyelvoktatót őriz, most már mindhalálig, Korányi tanárnő személyében. Varázsa miatt boldogan vártam az oroszórát, amire pedig se előtte, se utána nem volt példa. Áldassék emléke, mint az örök pedagógusé, aki köztünk járt, s találkozhattam vele én is. Évkönyvünk főhelyén Igazgató úr egy hosszabb munkája olvasható: Közelebb az élethez - közelebb a kommuniz-mushoz! Igaz, a fölkiáltójelet én biggyesztettem a cím után önkényesen, de túlzás nélkül, lévén ez ide, a lendületes szavakhoz kívánczok. Hja, az 50-es évek végén hazámban gőzerővel folytak a letartóztatások, majd szétfeszültek a börtönfalak, apáink, anyáink, tanáraink így építették a távoli célt, a kommunizmust. Ezt persze ma már a gyermekeink sem értik, unokáink végképpen nem és sajna, kontinensünk kiváló nyugati irányítói sem, akik mást sem igen tudnak Európa történelméről, sőt egyik-másikuk nem is fárasztotta magát a középiskolai végbi-zonyítvány megszerzésével. Egyébiránt az évkönyvet, melyben szerepel nevem, tán' a 25. vagy 30. érettségi találkozón kaptuk, azt hiszem többet nem is vettem részt ilyen ceremónián. Utána vagyunk sok évtizeddel, de nemzedékem így indult az Életbe, három évvel az akkoriban

soha meg nem nevezett OSE „októberi sajnálatos események” után. Sikereink és kudarcaink értékelésekor majd mindezt kéretik beszámítani. Fontos eseményként maradt bennem egy zenei élmény, mint valami távoli világból jött üzenet, a belgrádi rádió, amely nem szerepelt a tilalmas, tehát zavart adók listáján, gyakran sugározta a Buona sera signorina tündéri dalt, amitől jókedvem lett.. És még valami: mindez csupán alkalom indokolni, miért tartom mindmáig korosztályom életindulását pontosan (talán túlságosan is szívbe markolón) kifejező filmjének a Megáll az Idő című mozit. Még egyszer mégsem akarnám megnézni, elég volt egyszer is átélni. Nem mintha olyan különösen fontos, nagy dolgok történtek volna akkoriban körülöttem, esetleg velem, éppen nem. Legföljebb fölűnő volt, milyen „fortélyos félelem” szötte át a felnőttek világát, amelyben szüleink igyekeztek örület és szóbeli lázadás nélkül életben maradni, amiből később a gyarapodás lehetősége volt a kiút. Fölháborodásuk verbális kinyilvánítása (egészen a rendszerváltásig) fölért volna egy öngyilkossági kísérlettel. Fölnevelőinknek személységük megőrzésére általában már nem maradt erejük, álarckukat a szesz vagy az örökös igazodási kényszer arcukra forrasztotta. Azokban az időkben, legalább a '60-as évek végéig, elég feladat volt számukra megmaradni, túlélni a mindennapokat. Jellemző, hogy sok év után, a rendszerváltás környékén tudtam meg: az Igazgató úr évtizedig írt álnéven sporttudósításokat a városi lapba, majd jóval később arról is értesültem, hogy szenvedélyes magyarnótarajongó és dalszerző is volt. Nyíltan ezt csak a rendszerváltás után merészelt vállalni. 1989-től már nem kellett magánügyeihez a városi pártbizottság engedélye... Innen indultunk, ha egyáltalán eljutottunk is valameddig.

- örvendetes hír: délután még csak cserregésüket hallottam, reggel viszont láttam is néhányukat az égen, amint cikázva, egyedül általuk érthető okból röpdösnek rövid szakaszokban zöld fák és kék légtér keretében. Árnyékuk átfutott a házfalakon. Idén a fecskék nagyon kis számban érkeztek hozzánk kora tavaszon, reméljük, társaik zöme még úton van. Megjelenésük a nyáridőt bizonyítja, miként majd november elején a varjak érkezése meghozhatja a telet.

Már ha úgy történik minden, mint boldogabb eleink megszokták, mi pedig bizakodunk, hogy megadatik e hagyomány folytatása.

- a fejlett demokráciák, egyszóval a gazdagok, akik természetesen Európa nyugati felén laknak, megmondják, mi a rossz út s mit kell követnünk saját érdekünkben, mit várnak el tőlünk, s miért haragusznak ránk, szóval őket sokan mondják új gyarmatosítóknak is. Azért vették be a nyomorultakat birodalmukba majd egy évtizede, mert kellett a piac portékáiknak, és kellett a munkakerőnk. Kellettek a keleti proletárok orvosai, mérnökei, szakmunkásai, képzetlen fizikai melósaik, fiataljaik, lányok-fiúk egyre-másra. Természetesen kellettek földjeik, hegyeik, bányáik, egyszóval minden. Mindenünk kellett, de bagóért, sőt olyan hitelkonstrukcióban, hogy az árát is az eladók fizessék. Amint hallgatom egy magyar EU parlamenti képviselő fejtegetését korunk eme nagy üzletéről, melyet rajtunk, rólunk, de nélkülünk kötöttek fejünk fölött, mindegyre az járt eszemben: minő balszerencse, hogy egy szélső jobboldali politikus mondja ki eme felismeréseket. Ha valaki már akkor, csatlakozásunk öröme idején mondta volna ki... Helyette azt dalolták fülünkbe: cukrászdát nyithatsz Bécsben!

- a zsarnok Kreon megtagadta Antigoné testvérétől „mindünk jogát, a tisztas elhantoltatást”, s gondolhatnánk: hol van ez már... időközben új világok épültek, majd bukásuk után kezdődtek megint, tengernyi vérből... de a rákoskeresztúri köztemető 301-es parcellája velünk van ma is! Nagy Imrét arccal lefelé földelték el, fekete kátránypapírba tekerve! El akarták tüntetni a világból, mintha nem is élt volna, mert ha már megszületett, hát tűnjön el halálában! Ne tudja senki, volt egyszer egy ilyen ember, akinek még neve sem volt, hiszen Nagy Gáspár, a Költő is csak így jelölte, monogrammal: NI. Ezért, a két betűért is betiltották a Tiszatáját, 1986-ban!, mintha még annak az Embernek Létezése is a Zsarnok hatalmában állna. De ez egyszer elbukott, ezt már nem tudta megtenni. Tilalmazottja felszínre került, ő pedig kicsúszott az Időből. Ideje lejárt, s ugyan őt nem végezték ki, mint ő tette NI esetében, de szörnyű véget ért mégis. Annak az Embernek, ahogy végbeszédében emlegette, nyilvánosan először és utoljára, 1988-ban, hatalmát nem tudta megtörni. Temetetlen halottként bu-

kott föl a Földből. És most Bostonban a lakosok nem engedik városukban eltemetni a New York-i futóverseny merénylőjét, Tamerlan Carnajevet. Keresztneve a hat évszázaddal előbb élt mongol tömeggyilkost idézi. A derék bostoniak tiltása pedig Kreont. Lám a Történelem újra és megint fölszínre veti halottait, és kérdéseit. Antigoné mondja: Elvehetik mindünk jogát, a tisztas elhantoltatást? Megkísérlik mindegyre, a Hatalom nem tanul.

- Törőcsik Mari (ragaszkodik hozzá, így szólítsák) Fábri show-jában. Sztoriznak, Törőcsik mesél az életéből, de nagyon régről, 1956. október 22-én jött vissza a Cannes-i Filmfesztiválról, másnap kirobbant a forradalom Pesten. Törőcsik mesél, szeretné nevettező poénokra kihegyezni történeteit. A gyönyörű fiatal nők és remek pasik, a közönség nem tud nevetni, mert nem ért semmit. Pedig nem mond bonyolultat, azt magyarázza, hogy kezdő színésznőként meghívták, itthonról meg kiküldték Acapulcoba, talán 1962-ben. Ő valami darabot próbált, kis szerepet játszott, nem akart kimenni. Akikkel játszik, sorolja Básthly Lajostól Bárdi Györgyig a skálát, társait, akik hozzá képest óriások, de megígérik Major Tamásnak, Várkonyi Zoltánnak: főlváltva játsszák Törőcsik Mari szerepét, amíg ő kint lesz Mexikóban. Törőcsik nevetve mesél, Fábri is érti, a közönség hallgat. Utána Szörényi László irodalomtörténész professzor mulatságos történetében betétmondta: R. M. népünk egykori hatatlan, de szeretett vezére, hazarendelte és kitelepítette hazánk római nagykövetét, az ő elődjét, majd az illető deportáltként tüdőgyuszit kap, de mert nem hívnak hozzá orvost, elhalálozik. Tán nevetnek, tán nem, nem tudják ki volt R M, akinek nevét sem írom le. Sikerült fölnövekedni egy olyan nemzedéknek, nem is egynek, amelyiknek fogalma sincs hazája közelmúltjáról... Győzött az állhatatos agyomosás.

- amíg volt NDK (Német Demokratikus Köztársaság), addig ott is emberkísérleteket folytattak a nagy nyugati gyógyszergyárak. Ez természetesen mostanság derült ki, nagy német lapok „szenzációs leleplező” cikkeiből. A '70-es, '80-as években tömegével végeztek ilyen „kísérleteket”, amelyek hatalmas előnye volt, hogy a gyógyszerkipróbálások költséges folyamatát lerövidítették, kihagyták a hosszadalmas és körülmé-

nyes engedélyeztetési eljárásokat és az állatkísérletek után közvetlenül léptek az emberekhez. A lapok szerint mintegy 50 NDK-beli kórházban több tízezer beteget vizsgáltak, akik tudták, hogy „jó nyugati gyógyszereket” kapnak, amitől majd gyorsan meggyógyulnak. Nyilván nemcsak a betegek, ápolók, de orvosai is tudtak a kísérletekről, és persze az egészségügyi felső vezetés is, hiszen ennek költségei és főként haszna, kemény nyugati márkában érkezett az ágazatba. Ez történt az NDK-ban, és még néhány más helyen a béketáborban, ahol a kórházak szakmai színvonalát erre megfelelően értékelték Nyugaton. Végül is a helyzet mindenütt a „Nyugat-imádaton”, és a pénz vonzerején alapult. A betegek hittek a „svájci gyógyszer” gyógyító hatásában, orvosainak jól jött a bankszámla (a vezetőknek akár Svájcba is utaltak) a gyógyszercegek pedig óriásiit kaszáltak a felelősség nélküli emberkísérleteken. Akik a betegek közül rajtavesztettek, ők adták meg az üzlet árát, a pechesek. A nagy német lapok „leleplezései” is most történtek, majd negyedszázad után, amikor ütöttek egyet a néhai NDK-n. Jóllehet akár NSZK gyógyszercegeket is érintettek a kísérletek. Más Kelet-európai országban mind eddig föl sem vetődött az ilyen rút ügyek föltárása, negyedszázad után sem... Pedig a magyar egészségügyet is elfogadták kísérleti terepnek nyugati hódítóink.

- már régen nem köztetek, de nem is menekülve töletek. És végképpen nem ellenetek. Nem kérve engedélyeteket, ám ha oly hívó világ lenne, mint néhai Ady úr idején, hát én is küldeném nektek szívemet. Igaz, már kételkedve erőst, elérnék-e valamit is még oly tiszta szándékkal és a vértől csöpögő, bár kissé már megviselt szívizomzattal... de küldeném. Így marad a tikos fogadkozás: ami keveset még tehetek, teszem értetek. Jó lenne persze önfeledten dalolni, inni egyként köztetek, feledni múltat, jövőt, elhinni, amit hirdetnek és végre „eggyé forni szent testvériségben” feloldódva a közösség langy melegében... De ezt bor nélkül már nem tehettem eddig sem. Mindig csak vágyódva közétek, sosem összeforrvá veletek, reméltem érteni magunkat. Már maradvá csak félúton hozzátok, megkövetve és eltaszítva, szeretnék lenni Hazám - hűségese fiaid. Szegény Attila még hitte: igény lenne rá. Költő volt, bele is halt álmaiba.

És vigasztald meg, ha vigasz
a gyermeknek, hogy így igaz.
**Talán dűnnyögj egy új mesét,
fasiszta kommunizmusét** -
mivelhog rend kell a világba,
a rend pedig arravaló,

hogy ne legyen a gyerek hiába
s ne legyen szabad, ami jó.

... és mi évtizedekig úgy lelkesedtünk, szavaltuk
és hittük József Attila igazát, hogy ezt a versét
is (!) elzárták előlünk jóakaróink. Béke poraikra,
mi még élünk.

